

^H ELEŞTİREL IRK FEMİNİZMİ: KÖKENLER, ANALİTİK KATKILAR VE GÜNCEL ENDİŞELER

(CRITICAL RACE FEMINISM: ORIGINS, ANALYTICAL CONTRIBUTIONS, AND CURRENT CONCERNS)

Dr. Öğr. Üyesi Elif Çağla YILDIZ* **

ÖZ

Bu makale 1990'lı yıllarda gelişen Eleştirel Irk Feminizmini kökenleri, karakteristikleri, öne çıkan analitik araçları ve kimi yakın tarihli gelişmeler karşısındaki tutumuyla birlikte ele almayı amaçlamaktadır. Güncel bir betimleyici çalışma olarak planlanan araştırmada öncelikle Eleştirel Irk Feminizminin Eleştirel Hukuk Çalışmaları, Eleştirel Irk Teorisi ve Feminist Hukuk Teorisi gibi öncü hareketlerle ilişkisi incelenmiştir. Bu hareketlerle ortak yanları ele alındıktan sonra teorinin ortaya çıkmasına gerekçe oluşturan farklı özellikleri ve kesişimsellik ile anti özcülük gibi temel analitik katkıları üzerinde durulmuştur. Öncelikle eleştirel ırk feministlerinin hem Irkçılık Karşıtı Harekete hem de Feminist Hukuk Teorisine getirdikleri özcü eleştiriye temellenen anti özcülük teması ele alınmıştır. Bu bağlamda eleştirel ırk feministlerinin, ezilen özne olarak beyaz olmayan erkeklerin deneyimlerinin öne çıktığı ırkçılık karşıtı söyleme ve temel özne olarak beyaz kadınların deneyimlerinin baz alındığı Feminist Hukuk Teorisine getirdikleri eleştirilere yer verilmiştir. Ardından eleştirel ırk feministlerinin, bu öncü eleştirel yaklaşımların ihmal ettiği beyaz olmayan kadınların özgül deneyimlerini açıklamak için başvurduğu kesişimsellik kavramı üzerinde durulmuştur. Eleştirel Irk Feminizminin önde gelen analitik araçları ele alındıktan sonra yakın tarihli bazı gelişmeler karşısındaki tutumu incelenmiştir. Bu bağlamda, COVID-19 pandemisi, Black Lives Matter Hareketi ve üniversiteye girişlerde pozitif ayrımcılık uygulamasını iptal eden

^H Eserin Dergimize geliş tarihi: 02.11.2023. İlk hakem raporu tarihi: 29.11.2023. İkinci hakem raporu tarihi: 29.12.2023. Onaylanma Tarihi: 02.01.2024.

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı.

** Yazarın ORCID belirleyicisi: 0000-0001-9703-1249.

Esere Atf Şekli: Elif Çağla Yıldız, "Eleştirel Irk Feminizmi: Kökenler, Analitik Katkılar Ve Güncel Endişeler", YÜHFD, C.XXI, 2024/1, s. 477-504.

ABD Federal Yüksek Mahkemesi kararı gibi güncel gelişmelere ilişkin Eleştirel Irk Feminizmi analizlerine yer verilmiştir. Böylelikle hukuk biliminde 1970'li yıllarda başlayan eleştirel geleneğin günümüzdeki temsilcilerinden biri olan Eleştirel Irk Feminizminin, genel ve güncel bir tasvirinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Eleştirel Irk Feminizmi, kesişimsellik, anti özcülük, Eleştirel Irk Teorisi, Feminist Hukuk Teorisi.*

ABSTRACT

This article aims to examine Critical Race Feminism along with its origins, characteristics, prominent analytical tools, and approaches to some current issues. To this end, the research, which is planned as an up-to-date descriptive study, first examines the relationship of Critical Race Feminism with several pioneering movements such as Critical Legal Studies, Critical Race Theory, and Feminist Legal Theory. After discussing its shared characteristics with these movements, and the different features that justified its emergence, the main analytical contributions offered by Critical Race Feminism such as intersectionality and anti-essentialism are presented. First, the theme of anti-essentialism, which is based on the critique of essentialism that critical race feminists directed both at anti-racist discourse and Feminist Legal Theory is discussed. In this context, critical race feminists' critique of the anti-racist discourse in which the experiences of men of color stand out, as well as the critique they directed at the feminist jurisprudence where the experiences of white women are taken as a basis are presented. This is followed by the examination of the concept of intersectionality, which critical race feminists use to address the specific experiences of women of color that former critical approaches have ignored. Following the examination of Critical Race Feminism's leading analytical tools, its approach to several current issues is scrutinized. In this context, the insights that critical race feminists offered into the COVID-19 pandemic, the Black Lives Matter movement, and the U.S. Supreme Court decision that ended affirmative action in college admissions are explored. In this way, the article aims to present a general and updated description of Critical Race Feminism, which is one of the current representatives of the critical legal tradition that started in the 1970s.

Keywords: *Critical Race Feminism, intersectionality, anti-essentialism, Critical Race Theory, Feminist Legal Theory.*

I. GİRİŞ: ELEŞTİREL IRK FEMİNİZMİNİN KÜNYESİ

Hukuk biliminde 1970’li yıllarda şekillenmeye başlayan eleştirel gelenek çeşitli hareketlerle günümüze uzanan bir devamlılık yakalamıştır. Amerikan Hukuki Realizminin belirsizlik tezinden ilham alan eleştirel gelenek ilk olarak Eleştirel Hukuk Çalışmaları tarafından hayata geçirilmiş, temelde hukukun nesnelliği ve tarafsızlığına ilişkin liberal varsayımlara bir karşı çıkış olarak vücut bulmuştur. Eleştirel Hukuk Çalışmaları ile başlayan bu süreç, 1980’li yıllarda gelişen Eleştirel Irk Teorisi ve Feminist Hukuk Teorisi gibi hareketlerle sürdürülmüş, varlığını günümüzde de devam ettiren bu iki hareket hukuk biliminde eleştirel geleneğin canlı tutulmasına katkı sağlamıştır.

Bahsedilen eleştirel geleneğin en güncel temsilcilerinden olan ve bu çalışmanın konusunu oluşturan Eleştirel Irk Feminizmi ise 1990’lı yıllarda ortaya çıkmıştır. 1960’larda pozitif ayrımcılığın yararlanıcısı olan ve gittikçe büyüyen bir beyaz olmayan kadınlar grubu, hukuk mesleği ve akademisindeki pozisyonlara erişmeye başlamış, 1990’lar başına gelindiğinde söz konusu kadınların sayısı birkaç yüze ulaşmıştır. Bunlardan bazıları kendileri ve asla yüksek öğrenimin faydalarından yararlanamayacak daha az varıl kız kardeşleri için çalışmaya başlamış, böylelikle Eleştirel Irk Feminizmi ortaya çıkmıştır.¹

Eleştirel Irk Feminizmi kendisinden önce varlık gösteren bir dizi eleştirel hukuk bilimi hareketinden, özellikle de Eleştirel Hukuk Çalışmalarından, Eleştirel Irk Teorisinden ve Feminist Hukuk Teorisinden etkilenmiştir. Dahası, bugün Eleştirel Irk Feminizmi kapsamında çalışmalar yürüten Angela Harris, Kimberlé Crenshaw, Mari Matsuda ve Margaret Montoya gibi pek çok isim Eleştirel Hukuk Çalışmalarına zamanında sempati duymuş, Eleştirel Irk Teorisinin ise bizzat parçası olmuştur. Ancak Eleştirel Irk Feminizminin kökenindeki teorilerle ilişkisi bu hâllerle sınırlı değildir. Harekete ismini veren, Eleştirel Irk Teorisinin kurucu figürlerinden Richard Delgado olmuştur. Adrien Katherine Wing’in belirttiği üzere, Eleştirel Irk Feminizmi terimi ilk kez Richard Delgado tarafından *Critical Race Theory: The Cutting Edge* başlıklı antolojinin birinci cildinde kullanılmıştır.²

¹ Adrien Katherine Wing, ‘Introduction’ in Adrien Katherine Wing (ed), *Critical Race Feminism: A Reader* (2nd edn, New York University Press 2003) 2.

² Adrien Katherine Wing, ‘Critical race feminism (Chapter 9)’ in Karim Murji and John Solomos (eds), *Theories of Race and Ethnicity: Contemporary Debates and Perspectives* (Cambridge University Press 2014) 162-163.

Eleştirel Irk Feminizmi terimi bilinçli bir şekilde seçilmiş olup hareketin hem Eleştirel Irk Teorisiyle hem de Feminist Hukuk Bilimiyle bağlantılarına işaret etmektedir.³ Öte yandan Eleştirel Irk Teorisine ve Feminist Hukuk Bilimine ilgi duyan eleştirel ırk feministleri, zamanla iki hareketin de beyaz olmayan kadınların perspektifini ihmal ettiği kanaatine ulaşmıştır. Beyaz olmayan kadınların, beyaz kadınlarla ve beyaz olmayan erkeklerle tamamen aynı sorunları paylaştığını varsayan bu iki hareketin söz konusu eksikliği⁴ Eleştirel Irk Feminizminin ayrı bir hareket olarak ortaya çıkışını gerektirendiren temel etkenlerden olmuştur. Dorothy Roberts'ın özetlediği üzere, eleştirel ırk feministleri, beyaz olmayan kadınların yaşamlarında ve hukuk kurumlarında ırkçılık ile cinsiyetçilik arasındaki ilişkiyi ifşa ederek ana akım feminist teoriyi revize etmeye yönelmişlerdir. Eleştirel ırk feministleri ana akım feminizme birincil tahakküm alanı olarak cinsiyete odaklandığı yönünde eleştiri getirmiş, ırk üzerinde durarak Feminist Hukuk Biliminde kadınların yaşamlarındaki tarihsel, ekonomik ve sosyal çeşitliliği dikkate alan yeniden yapılanmaya ilham vermişlerdir.⁵ Beyaz olmayan kadınların deneyim ve mücadelelerinin beyaz olmayan erkekler ve beyaz kadınlar pahasına marjinalleştirildiğini ileri süren hareket, beyaz olmayan kadınların özgün deneyimlerine odaklanmayı amaçlamıştır. Feminizmin beyaz temalı olduğunu, ırkçılık karşıtı söylemin ise çoğunlukla beyaz olmayan erkeklerin sorunlarına yöneldiğini, ancak beyaz olmayan kadınların özgün deneyimlerinin dikkate alınmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu kadınların hayatlarının her boyutunu etkileyen iktidar yapılarını keşfedecek bir hukuk teorisi arayan Eleştirel Irk Feminizmi, beyaz olmayan kadın akademisyenlerin konu üzerine çalışmalar üretmesiyle ortaya çıkmıştır.⁶ Özetle, yirminci yüzyılın son on yılında filizlenmeye başlayan Eleştirel Irk Feminizmi literatürü; geleneksel feminizme ırk, Eleştirel Irk Teorisine ise cinsiyet perspektifi getirmeyi amaçlamıştır. Bu amaçlarla yola çıkan hareket dahilinde çalışan hukukçu bilim insanları arasında Kimberlé Crenshaw, Angela Harris, Adrien Katherine Wing, Dorothy Roberts, Mari Matsuda, Lani

³ Wing (n1) 4.

⁴ Adrien Katherine Wing, 'Critical Race Feminism' in Miriam E David and Marilyn J Amey (eds), *The SAGE Encyclopedia of Higher Education* (SAGE Publications 2020) 319.

⁵ Dorothy E Roberts, 'Critical race feminism' in Robin West and Cynthia Grant Bowman (eds), *Research Handbook on Feminist Jurisprudence* (Edward Elgar Publishing 2019) 113.

⁶ Adrien Katherine Wing and Caroline Pappalardo, 'Critical Race Feminism: A Different Approach to Feminist Theory' in Dragica Vujadinović, Antonio Álvarez del Cuavillo and Susanne Strand (eds), *Feminist Approaches to Law: Theoretical and Historical Insights* (Springer 2023) 54.

Guinier, Berta Hernández-Truyol ve Margaret Montoya gibi isimler yer almaktadır.⁷

Eleştirel Irk Feminizminin anti özcülük ve kesişimsellik gibi temel temalarını ve güncel gelişmeler karşısındaki duruşunu ele almadan önce hareketin akademik kökenlerini oluşturan Eleştirel Hukuk Çalışmalarına, Eleştirel Irk Teorisine ve Feminist Hukuk Teorisine değinmenin yerinde olacağı düşünülmüştür. Bu teorileri ele almanın, incelenen hareketin sadece soyağacını çıkarma bakımından değil, aynı zamanda bu teorilerle ortaklaştığı ve farklılaştığı noktalar üzerinden özelliklerine dair daha fazla detay sunma açısından yararlı olacağı düşünülmüştür.

II. KÖKENLER

1990’larda ortaya çıkan Eleştirel Irk Feminizmi, önceden belirtildiği üzere, eleştirel geleneğin güncel mirasçılarından biri olarak Eleştirel Hukuk Çalışmaları, Eleştirel Irk Teorisi ve Feminist Hukuk Teorisi gibi öncü hareketlerle ilişkilidir. Ancak Eleştirel Irk Feminizminin akademik öncüleri bu hareketler olsa da kökenlerini bu hareketlerin de öncesine götüren bağlantılar söz konusudur. Hareketin çıkış noktasının, diğer bir deyişle Eleştirel Irk Teorisine cinsiyet ve Feminist Hukuk Teorisine ise ırk perspektifi getirme amacının köklerinin 19. yüzyılda yaşamış siyah feministlerin çabalarına dayandırıldığı görülür. Bu bağlamda öne çıkan figürlerden biri Sojourner Truth’tur. Pek çok feminist ırk teorisyeninin tarihsel bir öncü veya hareket noktası olarak 19. yüzyılda yaşamış olan kölelik karşıtı feminist aktivist Sojourner Truth ile Eleştirel Irk Feminizmi arasında tarihsel bir bağlantı kurduğu görülür. Eleştirel ırk feministlerinden Roberts, Truth’un 1851 yılında Ohio’daki Kadın Hakları Toplantısında yönelttiği “Ben kadın değil miyim?” (“Ain’t I a woman?”) sorusuyla beyaz kadınların deneyimine dayalı kadınlık nosyonlarının evrenselliğini sorgulayan ve kadınların özgürleşmesi için cinsiyetçilik kadar ırkçılığa da son verilmesi gereğine işaret eden feminist bir teori oluşturma girişimine katkı sunduğuna işaret eder.⁸ Kimberlé Crenshaw ise *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex* başlıklı makalesinin “Biz kadın değil miyiz?” (“Ain’t We Women”) şeklindeki alt başlığında, Truth’un sorusuna göndermede bulunur.⁹ Crenshaw

⁷ Wing (n 4) 319.

⁸ Bkz. Roberts (n 5) 112.

⁹ Bkz. Kimberlé Crenshaw, ‘Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics’ *YUFD Vol. XXI No.1 (2024)*

bu metninde siyah kadınların yaşadığı adaletsizlikleri betimlemek için Sojourner Truth'un yanı sıra Anna Julia Cooper'a da atıfta bulunmuştur. Sojourner Truth kadın hareketinde siyah kadınların dışlanmasına ışık tutarken Anna Julia Cooper siyah özgürleşme hareketinde siyah kadınların siyah erkekler tarafından silinişine dikkat çekmiştir.¹⁰ Bu feminist figürler, Eleştirel Irk Feminizminin selefti olan iki harekette eksik gördüğü ırk ve cinsiyet perspektiflerini bir araya getirişinin tarihsel öncüleri olarak görülmeye müsaittir.

Eleştirel Irk Feminizmi 19. yüzyıl siyah kadın aktivizminin yanı sıra 20. yüzyıl siyah feminizminde öne çıkmış Patricia Hill-Collins, Angela Davis, bell hooks, Audre Lorde ve Alice Walker gibi hukukçu olmayan siyah kadınların çalışmalarından da etkilenmiştir. Wing, 1970'li yıllarda aktif olan bu kadınların beyaz olmayan kadınları ilgilendiren sorunları ele alan incelemeleri dolayısıyla eleştirel ırk feministlerinin saygısını kazanmış olduğunu ifade eder.¹¹

Eleştirel Irk Feminizminin akademik kökenlerine bakıldığında, kendisinin de dahil olduğu bir dizi hareketi içeren, varlık süresi kırk yılı aşmış bir eleştirel gelenekle karşılaşılır. Bahsi geçen eleştirel hukuk bilimi hareketlerinin ilki, 1970'lerde ABD'de ortaya çıkmış olan Eleştirel Hukuk Çalışmalarıdır (Critical Legal Studies).¹² Pek çok üyesi 1960'lardaki öğrenci hareketlerinin sol siyasetine yakınlık duymuş olan Eleştirel Hukuk Çalışmaları, Wisconsin Üniversitesi'nde 1977 yılında düzenlenen küçük bir konferansla birlikte şekillenmeye başlamış olup hukuki realizm, Marksizm, yapısalcılık ve postyapısalcılıktan etkilenmiştir.¹³ Hukukun doğası ve ahlakla ilişkisi gibi geleneksel hukuk felsefesi sorunlarıyla ilgilenmeyen Eleştirel Hukuk Çalışmaları, hukuksal kategorilere atfedilen belirliliği sorgulamıştır.¹⁴ Hukukun ve hukuk eğitiminin muhafazakar doğasını eleştiren hareket, hukukun tarafsız olduğu düşüncesini yapıbozuma uğratarak varsılların ve güç

in Adrien Katherine Wing (ed), *Critical Race Feminism: A Reader* (2nd edn, New York University Press 2003) 30.

¹⁰ Antonio Duran and Susan B Jones, 'Chapter 41: Intersectionality', *Encyclopedia of Critical Whiteness Studies in Education* (Brill 28 Nov 2020) 311.

¹¹ Bkz. Adrien Katherine Wing, 'Global Critical Race Feminism: Post 9-11 Afghanistan' (2002) 10 WASH. U. J. L. & POL'Y, 24.

¹² William A Edmundson, 'Introduction' in Martin P Golding and William A Edmundson (eds), *The Blackwell Guide to Philosophy of Law and Legal Theory* (Blackwell Publishing 2005), 3-4.

¹³ Guyora Binder, 'Critical Legal Studies' in Dennis Patterson (ed), *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory* (2nd edn, Wiley-Blackwell 2010), 267.

¹⁴ Edmundson (n 12) 3-4.

YÜHFD Cilt: XXI Sayı:1 (2024)

sahiplerinin çıkarına olacak şekilde tasarlandığını ortaya koymuştur.¹⁵ Eleştirel Hukuk Çalışmaları, ABD’de önde gelen bazı hukuk fakültelerinde dikkat çekmiş,¹⁶ bu ilginin temel sebebi hareketin azınlıkları ve kadınları baskılayan yasaların tarafsızlığını sorgulaması olmuştur.¹⁷ Bununla birlikte, pek çok ilerici hukukçu Eleştirel Hukuk Çalışmalarına ilgi duymuş olsa da kimileri analizlerinin ırk ve cinsiyet tartışmalarını ihmal ettiğini ileri sürmüş,¹⁸ zamanla Eleştirel Hukuk Çalışmalarının sınıf odaklı analizini ırk ve cinsiyet temelinde genişletmek isteyen Eleştirel Irk Teorisi ve Feminist Hukuk Teorisi ortaya çıkmıştır.

Eleştirel Hukuk Çalışmalarını etkilendikleri hareketlerden biri olarak gören eleştirel ırk feministleri, sadece bu harekette eksik buldukları unsurlara değil ondan devraldıkları mirasa da işaret ederler. Eleştirel Irk Feminizminin önde gelen isimlerinden Wing, Eleştirel Hukuk Çalışmalarından dokunulmaz ve objektif hukuk ideallerine -yüzyıllardır kadınları ve beyaz olmayan insanları ezen yasalara- meydan okumayı devraldıklarını ifade eder. Ancak Eleştirel Irk Feminizmi dahilindeki bilim insanları, öncülerinden biri olarak kabul ettiği bu hareketi kadınların ve beyaz olmayanların kimliklerini yeterince temsil edemediği gerekçesiyle eleştirmiştir. Eleştirel Irk Feminizmine göre hukuk sadece adaletsiz sınıf hiyerarşilerini değil aynı zamanda ırk ve cinsiyet hiyerarşilerini sürekli kılan bir aygıt olarak da işlemektedir.¹⁹ Wing tıpkı Eleştirel Hukuk Çalışmaları gibi hem muhafazakar tutuculuklara hem de hukuki liberalizme eleştiri getirdiklerini, hukukun yansız, nesnel ve belirli olduğu görüşüne karşı çıktıklarını belirtir. Eleştirel Irk Feminizmi de Eleştirel Hukuk Çalışmaları gibi yapıbozumcu metodolojiye başvurmuştur, ancak bu yolla hukukun sadece sınıf hiyerarşilerini değil, aynı zamanda ırk ve cinsiyet hiyerarşilerini de sürdürmeye hizmet ettiğini açığa çıkarmakla ilgilenmektedir.²⁰

Eleştirel Irk Feminizminin köklerinin dayandığı bir diğer hareket Eleştirel Irk Teorisidir. 1980’lerde hukuk akademisinde ortaya çıkan Eleştirel Irk Teorisinin temelleri 1970’li yıllarda atılmıştır. 1970’ler ortasında ABD’de bir grup hukukçu, aktivist ve bilim insanı 1960’lardaki Sivil Haklar Hareketinin yarattığı ilerlemelerin hız kestiğini fark etmiş; Derrick Bell, Alan Freeman ve Richard Delgado gibi ilk teorisyenler ırkçılığın güçlenmeye başlayan daha

¹⁵ Wing (n 4) 319.

¹⁶ Wing and Pappalardo (n 6) 54.

¹⁷ Wing (n 1) 4.

¹⁸ Wing (n 4) 319.

¹⁹ Wing (n 2) 163.

²⁰ Wing (n 1) 4.

gizli formlarıyla mücadele için yeni teori ve stratejilerin gerekli olduğu üzerinde durmaya başlamıştır.²¹ Eleştirel Irk Teorisinin 1980'li yıllarda akademik bir hareket olarak ortaya çıkması ise Bell ve Delgado gibi bilim insanlarından ve aynı zamanda Eleştirel Hukuk Çalışmalarından etkilenen bir grup beyaz olmayan genç araştırmacının girişimiyle gerçekleşmiştir. 1960'lardaki Sivil Haklar Hareketi kendileri için yürütülmüş olan bu gençler, 1970'li yılların sonlarından itibaren yüksek öğrenime kabul edilmeye başlamıştı. Bu genç araştırmacılar nesli, ırksal entegrasyonun gerilediğine tanıklık etmiş ve bu gelişmeler doğrultusunda Sivil Haklar Kampanyasının toplumsal dönüşümü sağlamadaki başarısızlığının nedenlerini araştırmaya yönelmişti. Eleştirel Irk Teorisinin mimarları, Eleştirel Hukuk Çalışmalarının hukuki muhakemenin temel işlevinin ideolojik olduğu tezinden etkilenmekle birlikte, Amerikan hukukunu anlamak için ırkçılığın merkez bir kategori olarak ele alınmamasını eleştirmişlerdi. 1989'da Madison, Wisconsin'deki çalıştayla birlikte hem Eleştirel Hukuk Çalışmalarından hem de geleneksel sivil haklar doktrininden kesin bir şekilde ayrılışını ilan eden²² Eleştirel Irk Teorisi, hukuki muhakemenin ve hukuk kurumlarının ırksal hiyerarşinin sürdürülmesinde oynadığı rolü ifşa ederek sistematik eleştirisiyle meşgul olmuş, ırkçılığı Amerikan ideallerinden geçici bir sapma olarak görmek yerine onun ABD kültürü ve kurumlarında yerleşik olduğunu ileri sürmüştür.²³ Irkçılığı bireysel ön yargıdan ziyade yapısal bir sorun olarak gören Eleştirel Irk Teorisi²⁴ bu ırkçılığın beyaz olmayan insanların gündelik deneyiminde kendini gösteren sıradanlığı ile gizli formlarına dikkat çekerek hukuk önünde eşit muameleye ilişkin şekli eşitlik anlayışını ve renk körlüğünü eleştirmiştir.²⁵ Söz konusu eşitlik anlayışının ve renk körlüğünün gizlediği ırkçılık formlarının istihdam, servet, toplumsal hareketlilik, eğitim ve ceza hukuku alanlarında beyaz olmayanlar aleyhine yarattığı eşitsizlikler eleştirel ırk teorisyenlerinin dikkat çektiği meselelerden olmuştur.²⁶ Teori bünyesindeki bilim insanları eğitim ve istihdamda pozitif ayrımcılık, nefret suçu, idam cezası, ırkçı profillemeye gibi çeşitli konularda çalışmalar yaparak²⁷

²¹ Richard Delgado and Jean Stefancic, *Critical Race Theory: An Introduction* (New York University Press 2001) 4.

²² Angela P Harris, 'Critical Race Theory' in Reza Banakar and Max Travers (eds), *Law and Social Theory* (2nd edn, Hart Publishing 2013) 147-150.

²³ Roberts (n 5) 112.

²⁴ Wing and Pappalardo (n 6) 55.

²⁵ Delgado and Stefancic (n 21) 7, 10-11.

²⁶ Bkz. ibid 10-11.

²⁷ Wing and Pappalardo (n 6) 55.

YÜHFD Cilt: XXI Sayı:1 (2024)

geleneksel hukuk stratejilerinin sosyal ve ekonomik adaleti sağlama yeterliliğini sorgulamışlardır.²⁸

Eleştirel İrk Feminizminin Eleştirel İrk Teorisiyle olan ilişkisinde de diğer öncülerıyla olan ilişkisinde olduğu gibi ortak ve ayrışan noktalar dikkat çeker. Kimi ortak eğilimlere işaret eden Wing, Eleştirel İrk Feminizminin öncülerinden devralarak sürdürdüğü mirasa işaret eder. Eleştirel İrk Feminizmi de ırkçılığın normalden geçici bir sapma olmayıp Amerikan toplumunun sıradan bir parçası olduğunu ve ırkın biyolojik bir gerçeklik olmayıp hâkim grubun ihtiyaç ve taleplerini karşılayacak şekilde toplumsal olarak inşa ve yeniden inşa edildiği tezlerini kabul etmektedir. Bunun yanı sıra Wing, hukukun ırksal hiyerarşileri çözmek için gerekli olmakla birlikte tek başına yeterli olmadığı; sosyoloji, tarih, siyaset bilimi, ekonomi gibi diğer disiplinlerin katkısına ihtiyaç duyduğunu belirterek Eleştirel İrk Teorisinin disiplinler arası yaklaşımının Eleştirel İrk Feminizminde de görülebileceğine işaret eder. Bunun yanı sıra Eleştirel İrk Feminizminin de öncüsü gibi praksise önem verdiğini ifade eden Wing, beyaz olmayan ilerici bilim insanlarının fildişi kule akademisyenliği modelini benimseme lüksü olmadığına dikkat çekerek STK çalışmaları, hukuk reformu, siyasal aktivizm gibi praksis türlerinin Eleştirel İrk Feminizmi için önemine işaret eder. Öte yandan sayılan bazı ortak noktaların yanı sıra, Eleştirel İrk Feminizmini Eleştirel İrk Teorisinden ayrı bir hareket olarak ortaya çıkmaya sevk etmiş farklılıklar da vardır. Eleştirel ırk feministleri, Eleştirel İrk Teorisinden oldukça faydalanmış olsalar da teorinin beyaz olmayanların karşılaştığı muameleyi özcüleştirmediği yönünde eleştiriler getirmişlerdir.²⁹ Eleştirel İrk Feminizmine göre eleştirel ırk teorisyenlerinin pek çoğu, azınlıkları erkek olarak varsaymıştır.³⁰ Bu teori temelinde sunulan belirli perspektifler, beyaz olmayan kadınların deneyimini aynı gruptan erkeklerin deneyimiyle eşit farz etmiştir.³¹ Beyaz olmayan kadınların ayrımcılık deneyiminin beyaz olmayan erkeklerin deneyiminden farklılaştığına dikkat çeken Eleştirel İrk Feminizmi, bu açıdan Eleştirel İrk Teorisine cinsiyet perspektifinden bir müdahale olarak görülmektedir. Bu müdahale ile amaçlanan beyaz olmayan kadınların beyaz olmayan erkeklerin yüzleştigiinden farklı türlerde ayrımcılıkla yüzleşebileceği gerçeğidir.³²

²⁸ Wing (n 1) 4.

²⁹ Wing (n 2) 164.

³⁰ Wing (n 11) 24.

³¹ Wing (n 1) 7.

³² Wing (n 2) 164.

Eleştirel Irk Feminizminin faydalandığı bir diğer ekol Feminist Hukuk Teorisidir. Feminist Hukuk Teorisinin ortaya çıkışı, pek çok bilim insanının Eleştirel Hukuk Çalışmaları ve Eleştirel Irk Teorisine ilgi duyduğu dönemde kadınların da giderek artan bir oranda hukuk hocaları olarak akademide yer almaya başlamasıyla yakından ilişkilidir. 1960'lı yılların hukukçu olmayan ikinci dalga feministleri ve onları takip eden figürler pek çok hukukçu feministi etkilemişti. Eleştirel Hukuk Çalışmalarının ve geleneksel hukuk biliminin ihmal ettiği cinsiyete odaklanarak hukuku bu perspektiften ele alan Feminist Hukuk Bilimi,³³ ataerkil sistem dahilindeki cinsiyetçi baskıya işaret etmiştir.³⁴

Feminist Hukuk Biliminden etkilenen eleştirel ırk feministleri de analizlerinde cinsiyete ve toplumsal cinsiyete odaklanırlar.³⁵ Ancak pek çok eleştirel ırk feministi Eleştirel Irk Teorisine getirdikleri eleştiriye benzer şekilde, Feminist Hukuk Teorisine de özcülük ithamında bulunmuş, beyaz orta sınıf kadının deneyiminin norm kabul edilmesine eleştiri getirmiştir. Wing, ana akım feminist harekette tüm kadınların deneyimlerinin özcüleştirildiğine dikkat çekmiş, beyaz olmayan kadınların çeşitli deneyimlerinin beyaz orta sınıf kadınların deneyimiyle aynı kategoride varsayılmasına işaret etmiştir. Eleştirel ırk feministlerine göre ana akım feminizm, beyaz üstünlüğünün beyaz olmayan kadınlar üzerinde yarattığı tahakküme ilgi göstermemiştir.³⁶ Ancak Feminist Hukuk Biliminin bu ihmaline karşı Eleştirel Irk Feminizmi, Roberts'ın da belirttiği üzere, kadınların hayatını ve sosyal statüsünü etkileyen iç içe geçmiş birden çok baskı sistemini dikkate almıştır.³⁷ Beyaz olmayan kadınların özgün deneyimlerini gizleyen özcü yaklaşıma karşı feminizme ırk perspektifinden bir müdahalede bulunan Eleştirel Irk Feminizmi, beyaz olmayan kadınların beyaz kadınlarından ayrılan özgün deneyimlerini açığa çıkarmaya yönelmiştir.³⁸ Eleştirel Irk Feminizmi böylelikle, Feminist Hukuk Teorisini tüm kadınların deneyimiyle daha uyumlu ve kadınların ikincilliğinin çeşitli formlarına daha etkin bir şekilde karşı koyabilecek duruma getirerek dönüştürmeye yönelmiştir.³⁹ Eleştirel ırk feministleri olarak Wing, feminizme ırkı enjekte ettiklerini, geleneksel

³³ Wing (n 4) 319.

³⁴ Wing (n 2) 165.

³⁵ Wing (n 11) 24.

³⁶ Wing (n 1) 7.

³⁷ Bkz. Roberts (n 5) 112.

³⁸ Wing (n 2) 165.

³⁹ Roberts (n 5) 112.

feminizme bütün kadınların beyaz olduğunu varsaydığı gerekçesiyle eleştiri getirdiklerini belirtmiştir.⁴⁰

III. TEMEL TEMALAR

A. Anti Özcülük

Eleştirel İrk Feminizminde önde gelen temalardan biri anti özcülüktür. Eleştirel ırk feministleri gerek Feminist Hukuk Teorisinde gerek Irkçılık Karşıtı Harekette/Eleştirel İrk Teorisinde ezilen temsili olarak öne çıkarılan öznelerin (sırasıyla beyaz kadınların ve beyaz olmayan erkeklerin) tüm gruba mal edilen deneyimlerinin beyaz olmayan kadınların deneyimlerini görünmez kıldığını ileri sürerek iki teoriyi de özcülükle eleştirmişlerdir.

Eleştirel İrk Teorisine getirilen özcülük eleştirisi, beyaz olmayan kadınların deneyiminin beyaz olmayan erkeklerin deneyimiyle eşit varsayıldığı tezinden hareket etmiştir. Eleştirel ırk feministleri, beyaz olmayan kadınların deneyiminin beyaz olmayan erkeklerinkinden önemli ölçüde farklılaştığına işaret ederek Eleştirel İrk Teorisine cinsiyet temelli bir müdahalede bulunmuş,⁴¹ bu müdahaleyle beyaz olmayan kadınların aynı gruptan erkeklere göre farklı türlerde ayrımcılıkla yüzleşebileceği gerçeğine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda eleştirel ırk feministleri tarafından, ayrı bir analiz gerektiren kadın sağlığı, ev içi şiddet, hamilelik gibi sorunlara işaret edildiği görülmektedir.⁴²

Eleştirel İrk Feminizmi dahilinde anti özcülük açısından öne çıkan metinlerden biri Angela Harris'in "Race and Essentialism in Feminist Legal Theory" başlıklı çalışmasıdır. Harris bu çalışmasının girişinde "ırk özcülüğüne" değinerek monolitik bir "siyah deneyimi" varsayılmasını eleştirmekle birlikte, çalışmasının başlığından da anlaşılacağı üzere, temelde "cinsiyet özcülüğü"ne odaklanarak detaylı özcülük eleştirilerini daha ziyade Feminist Hukuk Teorisine yöneltmiştir. Harris'e göre egemen kültürde olduğu gibi, Feminist Hukuk Teorisinde de "bütün kadınlar" adına konuşma hakkı iddia edenler, çoğunlukla beyaz, heteroseksüel ve sosyoekonomik açıdan ayrıcalıklı insanlardır. Bu kişilerin "kadınlar" hakkında anlattığı

⁴⁰ Bkz. Wing (n 11) 24.

⁴¹ Wing (n 1) 7.

⁴² Wing (n 2) 164.

hikayeler –evrensellik iddialarına rağmen- beyaz, heteroseksüel ve sosyoekonomik açıdan ayrıcalıklı kadınlara hastır.⁴³

Harris’e göre feminist teorideki özcülüğün iki özelliği siyah kadınların görmezden gelinmesine yol açmıştır. İlk olarak, cinsiyet özcülüğünde esas alınacak kadın figürü arayışında ırk meseleleri ayrı bir söyleme ait görülerek paranteze alınmıştır. Bunun yanı sıra Harris’e göre, feminist özcülerin “ırk” meselesini ortadan kaldırmasıyla aslında sadece siyah kadınlar ortadan kalkmış, dolayısıyla beyaz kadınlar kadın timsali olarak öne çıkmışlardır.⁴⁴

Harris, Feminist Hukuk Teorisindeki cinsiyet özcülüğünün bahsedilen iki özelliğinin de Catharine MacKinnon’ın tahakküm teorisinde gözlemlenebileceğini belirtir. Ona göre MacKinnon’ın tahakküm teorisi özcüdür. MacKinnon’ın toplumsal yapıda hakiki değişimlere rağmen kadınların konumunun değişmediğine dikkat çeken “en alt katın en alt kat olduğu” yönündeki ifadesi, eril tahakkümün her kadın tarafından aynı deneyimlenmediği kanaatinde olan Harris tarafından eleştirilmiştir. Harris’e göre MacKinnon’ın teorisinde erkeklerin ayağı ırktan, sınıftan veya üretim tarzından bağımsız olarak kadınların boğazındadır. MacKinnon’ın ırk faktörünü ihmal, Harris’e göre, temel bir feminizm olduğunu ileri sürüp bu feminizmi “kadınları kadın olarak analiz eden ve diğer bazı grupların alt kümesi olarak görmeyen feminizm” olarak tanımlamasında da kendini gösterir. Harris, MacKinnon’ın zaman zaman hâkim söylemin özcülüğüne işaret ettiğine, kadınların içinde bulunduğu tikel şartları reddetmediğine dikkat çeker ancak MacKinnon bu tikellikleri detaya inmeden, paranteze alarak veya dipnotlara yerleştirerek geçiştirmiştir. Harris’e göre feminist özcülüğün ikinci özelliği ırkın paranteze alınışının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Irkın dipnotlarda veya parantezlerde detaysız bir şekilde anılması sonucunda Feminist Hukuk Teorisinde esas alınan kadın figürü, beyaz kadın olarak belirlemektedir: “MacKinnon, hâkim kültür gibi, kadınlar arası farklılıkların altında öz bir ‘kadın’ olduğunu -dolayısıyla ‘kadınların’ deneyimlerini betimlerken ırk, sınıf, cinsel yönelim gibi meselelerin rahatlıkla görmezden gelinebileceğini veya dipnotlara sürgün edilebileceğini varsayar. Ancak MacKinnon, bu öz kadınlığın nasıl olduğu sorusuna yanıt ararken beyaz kadınlığı yeniden keşfedip onu evrensel hakikat olarak sunar. Tahakküm teorisinde siyah kadınlar da beyaz kadındır.”⁴⁵

⁴³ Angela P Harris, ‘Race and Essentialism in Feminist Legal Theory’ in Adrien Katherine Wing (ed), *Critical Race Feminism: A Reader* (2nd edn, New York University Press 2003) 34.

⁴⁴ ibid 36.

⁴⁵ ibid 35-36.

Harris, MacKinnon'ın ırk, sınıf gibi unsurlara parantez içlerinde veya dipnotlarda değinmesini “nüans teorisi” olarak adlandırır. Ona göre MacKinnon özcülük problemine nüans teorisiyle yaklaşarak farklı kadınların farklı deneyimleri olduğu düşüncesine duyarlı olduğunu göstermekte ve böylelikle kendisini “tüm kadınlar” hakkında genellemeler ileri sürme hakkına sahip görmektedir. Nüans teorisi Harris'e göre tüm kadınların ortaklığını varsayarken beyaz orta sınıf kadın modelinin dışına taşan farklılıklar birer “bağlam” veya “miktar” (magnitude) meselesi, başka bir ifadeyle nüans hâline getirilerek önemsizleştirilirler. Harris'e göre nüans teorisinin asıl sorunu siyah kadınları “farklı” olarak tanımlamasıyla beyaz kadınların norm hâline gelmesidir. Böylelikle siyah kadın olmak genel durumun bir “bağlam”ı hâline gelir. Harris'e göre nüans teorisinin siyah kadınları “farklı” olarak tanımlaması sonucunda başka bir nüans olarak “miktar” kendini gösterir. Harris, MacKinnon'ın metinlerinde kadınlara yönelik kullanıldığında “siyah” ifadesinin bir pekiştirici olarak kullanıldığına dikkat çeker: “Bir şeyler herkes için (yani beyaz kadınlar için) kötü gidiyorsa, siyah kadınlar için çok daha kötü gidiyordur. Suskun ve cefakâr bizler, bir şeylerin ne kadar kötü olduğuna dair ekstrem bir örnek olarak sayfaya (çoğunlukla dipnotlara) acele bir şekilde yerleştiriliriz.” MacKinnon'ın beyaz olmayan kadın deneyimlerini beyaz kadın deneyimlerinin “biraz daha kötüsü” olarak karakterize ettiği eleştirisi, eril güzellik standartları değerlendirmesine yöneltmiştir. MacKinnon erkek üstünlüğüne dayalı bir sistemin “kadın”ı nasıl inşa ettiğini betimlerken modern sanayi toplumunun kadını uysallık, yumuşakbaşlılık, pasiflik, sevecenlik, savunmasızlık, çocuksuluk, yetersizlik, evcillik gibi özelliklerle donattığını öne sürmüştür. Ona göre bu modele hiç uyum sağlamayan; yumuşak başlı, zayıf ve yetersiz oldukları takdirde hayatta kalamayacak olan siyah kadınlar veya işçi sınıfı kadınlar eril standartlar gereği “daha az” dişiliğe sahip görülürler. Harris'e göre MacKinnon, siyah kadınların eril güzellik standartlarını karşılamada “daha” dezavantajlı olduklarını iddia ederken “miktar” veya “nicelik” cinsinden nüansa dikkat çekmişse de siyah kadınlar bu standartlardan niceliksel olarak değil, niteliksel olarak sapmaktadır. Bunun nedeni, güzellik ideolojisinin sadece toplumsal cinsiyetle değil aynı zamanda ırkla da ilgili olmasıdır.⁴⁶ Güzellik standartları toplumsal cinsiyet kadar ırk tarafından da inşa edildiği için siyah kadınların bu konudaki “hüsranı” beyaz kadınların “hüsranının” nicelik olarak daha yoğun bir hâli değildir. Beyazlık bir güzellik standardı olarak tanımlandığı için niteliksel olarak bunun dışında olan

⁴⁶ ibid 37-38.

siyahların söz konusu ölçütleri karşılaması imkansızdır.⁴⁷ Harris'in eleştirisi, eril tahakküm karşısında beyaz kadın deneyimini esas alan ve sadece cinsiyete odaklanan feminist özcülüğün ırk ve sınıf gibi kategorileri ihmal ettiğinde beyaz olmayan kadınların deneyimlerini bağlam veya nicelik olarak nasıl merkezden uzaklaştırdığını ortaya koyar.

Sonuç olarak, Eleştirel Irk Feminizmi kapsamındaki anti özcülük teması, Harris'in MacKinnon üzerinden getirdiği feminist özcülük eleştirisinde en ayrıntılı formlarından birini almıştır. Feminist Hukuk Teorisindeki kadın varsayımını eleştiren Harris, teorisinin önde gelen isimlerinden MacKinnon'ın tahakküm teorisinde olduğu gibi, beyaz kadının norm varsayılmasına karşı çıkmıştır. Harris'e göre özcü feminist yaklaşımda "tıpkı bizim gibi, yalnızca biraz farklı" olarak kabul edilen beyaz olmayan kadınlar marjlara sürülmüşlerdir. Ancak bu kadınlar feminist özcülükte varsayıldıkları üzere farklı renkte beyaz kadınlar, diğer bir deyişle "kadın + renk" değildirler. Harris'e göre feminist özcülük siyah kadınlara sadece hakaret etmemiş, aynı zamanda kadınların hikayelerini dinlemeye yönelik feminist metodun sözünü de yerine getirmemiştir.⁴⁸

Feminist özcülükte beyaz olmayan kadınların renginin norm varsayılan (beyaz) kadın kimliğine eklenmiş bir detay olarak görülmesi, Eleştirel Irk Feminizmi tarafından kimlik meselesinde de ele alınmıştır. Özcülüğün beyaz dışı renkleri bir detay olarak gören bu varsayımına karşı eleştirel ırk feministleri, holistik bir yaklaşımla beyaz olmayan kadınların kimliğinin bir bütün olarak görülüp ele alınması gereğine dikkat çekmişlerdir. Wing bu kimlik anlayışı için "çarpımsal kimlik" kavramını kullanmıştır. Çarpımsal kimlik tezine göre, beyaz olmayan bir kadını "beyaz bir kadın + beyaz olmayan bir deri rengi" veya "beyaz olmayan bir adam + kadın cinsi" olarak tanımlamak mümkün değildir. Beyaz olmayan kadınlara karşı ayrımcılığın doğası analiz edilirken bu kadınların kimlikleri bütünsel bir teklik oluşturacak şekilde ele alınmalıdır.⁴⁹ Bir kimliği oluşturan ırk, cinsiyet, sınıf gibi kategoriler birbirlerinden izole bir şekilde anlaşılamazlar, bu kategoriler kimlik dahilinde birbirleriyle çarpım ilişkisine girerler.⁵⁰ Wing, beyaz olmayan kadınların kimliğinin toplama işlemine indirgenmesine itiraz ederek bu kadınların ırk artı cinsiyet toplamından ibaret olmadığına işaret eder. Beyaz olmayan bir kadın "ırk x cinsiyet x diğer kategoriler" olarak çarpımsal düzlemde görülmelidir. Birden fazla kimlik kategorisinin bir insanda bir

⁴⁷ Roberts (n 5) 115.

⁴⁸ Harris (n 43) 38-39.

⁴⁹ Wing (n 1) 7.

⁵⁰ Wing and Pappalardo (n 6) 59.

araya gelişini toplama değil çarpma işlemi üzerinden düşünmeyi öneren Wing'e göre, kimlikleri bugün ırk perspektifinden yarım cinsiyet perspektifinden incelemek isabetli değildir. Kimlikleri bütün olarak düşünüp birbirlerine etkileşimleri temelinde analiz etmek gerekir. Wing'e göre 20. yüzyıl hukukundaki başarısızlık tek bir kimlik kategorisini, mesela ırkı veya cinsiyeti temel alarak bu kategoriden kaynaklanan ayrımcılık formunu bir bireyin karşılaşılabileceği tek sorun olarak analiz etmekten kaynaklanmıştır. Bu doğrultuda geliştirilen lineer çözümler sorunların kompleks doğasına işaret dahi edememiştir.⁵¹

Wing'in çarpım ilişkisi olarak kavramsallaştırdığı, kimliği oluşturan çeşitli kategoriler arasındaki etkileşime dikkat çeken bir başka kavram Eleştirel Irk Teorisinin temel ve en bilinen analitik araçlarından biri olan kesişimsellik nosyonudur.

B. Kesişimsellik

İlk kez Kimberlé Crenshaw tarafından kavramsallaştırılan kesişimsellik teriminin kökleri esasında siyah feminist harekete dayanmaktadır. Crenshaw sayesinde akademik literatürde bir kavram olarak kendine yer bulmuş olan kesişimselliğin kaynağını siyah feminizminin uzun tarihinde ve beyaz olmayan kadın aktivizminde bulmak mümkündür. Bu bağlamda, siyah feminizminde ve aktivizminde öne çıkmış olan Sojourner Truth, Anna Julia Cooper ve Maria Stewart gibi figürlerin, terimin sıklıkla gözden kaçırılan öncüleri olarak anıldığı görülmektedir. Crenshaw'un terimi telaffuz ettiği çalışmasının da atıfta bulunduğu Sojourner Truth; kadın hareketinde siyah kadınların dışlanmasına ışık tutarken, Anna Julia Cooper siyah özgürleşme hareketinde siyah kadınların aynı gruptan erkekler tarafından yok sayılmasına dikkat çekmiştir. Bu iki feminist figür Crenshaw'un kesişimselliği tahayyülü açısından önemli rol oynamış, ikisi de marjinalleştirilmiş birden fazla kimliği sebebiyle toplumun siyah kadınları farklı şekillerde etkileme biçimlerinin önde gelen örneklerini teşkil etmiştir. Bunun yanı sıra Boston'da siyah kadınların haklarını savunarak 1831'de bu mesajı taşıyan bildirimler yayımlayan Maria Stewart da kesişimsel kuramlaştırmannın belgeli en erken örneklerinden biri olarak anılmaktadır.⁵²

Crenshaw'un birden fazla çalışmasında ele aldığı kesişimsellik, yazar tarafından çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Kesişimsellik bir yandan kimlikle

⁵¹ Wing (n 11) 30.

⁵² Duran and Jones (n 10) 310-311.

ilişkili bir kavramdır. Bu açıdan terim, Crenshaw'ın belirttiği üzere ırk ve cinsiyet gibi kimlik kategorileri arasındaki çeşitli ilişkileri ifade eder.⁵³ Crenshaw bu bağlamda beyaz olmayan kadınların kesişimsel kimliğine değinerek söz konusu kimliğin tek boyutlu bir kimlik algısına sahip olan ırkçılık karşıtı ve feminist hareketlerde ihmal edilmesine dikkat çeker. Beyaz olmayan kadınlar, hem kadın hem de beyaz olmayan bir topluluğun üyesi olarak kesişimsel kimliklerinden dolayı sadece ırka işaret eden ırkçılık karşıtı harekette ve sadece cinsiyete işaret eden feminist söylemde marjinalleştirilmişlerdir. Crenshaw bu açıdan hem ırkçılık karşıtı hareketin hem de feminist hareketin kimlik siyasetinin grup içindeki farklılıkları sıklıkla ihmal etmeye yönelik genel sorunundan mustarip olduğunu, böylelikle iki grup dahilinde de deneyim farklılıklarının ihmal edildiğini öne sürmüştür. Kadına yönelik şiddet örneği üzerinden ilerleyen Crenshaw, kesişimsel kimliğin beyaz olmayan kadınların şiddet deneyimini karmaşıktığına dikkat çekerek pek çok kadının deneyimlediği şiddetin çoğu zaman ırk veya sınıf gibi diğer kimlik kategorileri tarafından da belirlendiği gerçeğinin kimlik siyaseti tarafından ihmal edildiğini belirtmiştir. Feminist harekette veya ırkçılık karşıtı siyasette gözden kaçırılsa da, beyaz olmayan kadınların yüzleştiği şiddet deneyimleri tıpkı ayrımcılık deneyimleri gibi ırk ve cinsiyet kesişiminden etkilenmektedir. Crenshaw'a göre bu deneyimlerin ırk veya cinsiyet boyutlarına ayrı ayrı bakılarak tam anlamıyla kavranması mümkün değildir. Irk ve cinsiyetin kesişimi kadına karşı şiddetin çeşitli veçhelerini şekillendirmektedir.⁵⁴

Crenshaw kesişimsellik terimini ayrıca patriarka ve ırkçılık gibi birleşen tahakküm sistemlerine karşı beyaz olmayan kadınların şiddet gibi belirli bağlamlarda ortaya çıkan özgül kırılğanlığını betimlerken kullanır.⁵⁵ Dolayısıyla kesişimsellik aynı zamanda ikincillğe yol açan kimlik kategorilerinin kesişiminin sebep olduğu özgül kırılğanlıktır. Birleşen tahakküm sistemlerinin yol açtığı tikel kırılğanlığı ev içi şiddet örneği üzerinden detaylandıran Crenshaw, ırk ve cinsiyetin kesişiminde yer alan siyah kadınların konumuna dikkat çeker. Ona göre siyah kadınların reeldeki şiddet deneyimleri ve bu sorunlarını çözmeye yönelik öneriler nitelik olarak Beyaz kadınların durumunda söz konusu olan deneyim ve önerilerden farklıdır. Los Angeles'taki siyah, Latin ve Asyalı kadınların kaldığı çeşitli sığınma evlerinde yaptığı saha çalışması sırasında Crenshaw, mağdur

⁵³ Bkz. Kimberlé Crenshaw, 'Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color' (Jul., 1991) Vol 43 No. 6 Stanford Law Review, 1265.

⁵⁴ ibid 1242-1244.

⁵⁵ Bkz. ibid 1265-1266.

kadınların deneyimlediği bu yapısal kesişimselliğin dinamiklerini gözlemlediğini ifade eder. Kesişen çeşitli tahakküm yapıları bu kadınların şiddet deneyimini karmaşıklştırmıştır. Crenshaw pek çok vakada koruma talep eden darp mağduru kadınların büyük bir bölümünün işsiz olduğuna veya düşük ücretler karşılığı vasıfsız işlerde istihdam edildiğine dikkat çekerek patriarka ile birleşen yoksulluğa işaret eder. Bu bağlamda Crenshaw, beyaz olmayan kadınların kaldığı sığınma evlerinin sadece kadınların yüzleştiği şiddetle değil aynı zamanda onları sığınma evine getiren istismarcı ilişkilere alternatif yaratma kabiliyetlerini engelleyen diğer tahakküm formlarıyla da yüzleşmesi gerektiğine dikkat çeker. Örnek olarak, pek çok beyaz olmayan kadının yoksulluğun, çocuk bakımı sorumluluğunun ve mesleki yeterliliklerden yoksunluğun külfeti altında olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Cinsiyete ve sınıfa dayalı ezilmenin sonucu olan bu külfetler, beyaz olmayan kadınların çoğu zaman yüzleştiği ırk ayrımına dayalı istihdam ve barınma pratikleriyle birleşmektedir.⁵⁶

Crenshaw'a göre çeşitli tahakküm sistemlerinin kesişimi sonucu oluşan şiddet deneyimlerinin özgüllüğü, şiddet sorununa müdahale aşamasında dikkate alınmalıdır. İrk, cinsiyet ve sınıf gibi tahakküm yapılarının birleştiği durumlarda müdahale stratejileri, mağdur kadınlarla aynı sınıftan veya aynı ırksal özgeçmişten olmayan kadınların deneyimine temellenmemelidir. Aksi hâlde bu müdahaleler, ırkı ve sınıfı nedeniyle farklı engellerle karşılaşan kadınlara sınırlı ölçüde yardımcı olacaktır. Bu bağlamda Crenshaw'un, eşlerinden şiddet gören göçmen kadınlar için 1990 yılında Göç ve Vatandaşlık Yasası'nda yapılan değişikliği örnek gösterdiği görülür. Crenshaw'a göre, ABD vatandaşları veya bu ülkede kalıcı oturma sahipleriyle evlenenlerin oturma talep edebilmesi için iki yıl evli kalma ve eşle birlikte başvuru yapma şartı getiren hükme eşinden şiddet gören göçmen kadınlar için muafiyet getiren değişiklik, yapısal kesişimselliğin yol açtığı kırılmalılığı ihmal etmiştir. Göçmen kadınların sınır dışı edilme korkusuyla ev içi şiddete boyun eğmesi sorununa çözüm getirmeyi amaçlayan değişiklik istenen sonucu vermemiş, pek çok göçmen kadın, özellikle de beyaz olmayan göçmen kadınlar, fiziksel şiddete karşı kırılmalılığını muhafaza etmiştir. Bunun sebebi, göçmen kadınların önemli bir kısmının muafiyet için şart koşulmuş olan polis, sağlık personeli, psikolog, okul görevlisi ve sosyal hizmet uzmanı gibi yetkililerce düzenlenmiş raporlara ve belgelere erişiminin sınırlı oluşudur. Buna ek olarak, kültürel engeller kadınların fiziksel şiddeti bildirmesine ve bu şiddetten uzaklaşmasına engel olmaktadır. Kimi göçmen

⁵⁶ ibid 1245-1246.

kadınlar birkaç neslin bir arada yaşadığı geniş ailelerde barınmakta olup özel telefon görüşmeleri yapamamakta, evden ayrılamamakta ve kamusal alandaki telefonları anlayamamaktadır. Hukuki statülerine ilişkin bilgiye eşlerinden bağımsız bir şekilde erişimi olmayan göçmen kadınlar eşlerinin sınır dışı ettirmeye yönelik temelsiz tehdidi sonucunda şiddete karşı savunmasız kalmaya devam etmektedir. Dil bariyeri İngilizce bilmeyen göçmen kadınların şiddete karşı kırılganlığını artıran bir başka yapısal sorundur. Şiddete karşı destek hizmetlerinden faydalanma imkanını sınırlayan bu tür engeller sadece sığınma evlerine dair bilgiye değil, aynı zamanda bu evlerin sağladığı güvenliğe de erişimi sınırlamaktadır. Bazı sığınma evleri İngilizce konuşmayan kadınları iki dilli personel veya kaynak yokluğu nedeniyle geri çevirmektedir.⁵⁷

Crenshaw'a göre tüm bu örnekler, çeşitli tabiiyet yapılarının kadınların ev içi şiddet deneyiminde nasıl kesiştiğini göstermektedir. Kesişimsel tabiiyet, çoğu zaman kendini dayatan bir zorluğun önceden mevcut olan kırılganlıklarla birleşerek başka bir güçsüzleşme boyutu yaratmasının sonucudur. Kalıcı oturma amaçlayan göçmen eşlere zorluk yaratmak için tasarlanmış bir politika, hâlihazırda diğer tahakküm yapılarıyla tabiiyet altına alınmış kişilerin güçsüzlüğünü artırmıştır. Göçmen kadınların ev içi şiddete karşı kırılganlığını hesaba katmakta başarısız olan Göç ve Vatandaşlık Yasası, bu kadınları aynı anda hem eşlerinin istismarına hem de ülkenin göç karşıtı politikalarının etkisine maruz kaldıkları bir pozisyona mahkûm etmiştir. Çözüm olarak ev içi şiddet mağdurları için getirilen muafiyetse, beyaz olmayan kadınların kesişimsel konumu dikkate alınmadığında belirli problemlere cevap için girilen teşebbüslerin ne kadar etkisiz kalacağını ortaya koymuştur. Gözden kaçırılan kültürel kimlik ve sınıf etkenleri, fiziksel şiddet gören göçmen bir eşin muafiyetten faydalanma ihtimalini etkilemiştir. Muafiyet şekli olarak tüm kadınlara uygun olsa da şartları onu bazı kadınlar için erişilmez kılmıştır. Toplumsal, kültürel veya ekonomik açıdan ayrıcalıklı olan göçmen kadınlar muafiyetin gerektirdiği koşulları karşılamalarını sağlayan kaynakları bir araya getirmeye daha muktedirken, bu koşulları karşılamada en sınırlı imkânlarla sahip olanlar ekonomik ve sosyal açıdan marjlerde yer alan, çoğunlukla beyaz olmayan kadınlardır.⁵⁸

Crenshaw, kimlik kategorileri ve tahakküm yapıları arasındaki etkileşime işaret etmek için kullandığı kesişimsellik teriminden ırkçılık karşıtı ve feminist hareketlerde beyaz olmayan kadınların marjinal konumunu

⁵⁷ ibid 1246-1249.

⁵⁸ ibid 1250.

betimlemek için de faydalanmıştır.⁵⁹ Crenshaw'a göre kadınların deneyimlerini politikleştirmeyi amaçlayan feminist çabalar ve beyaz olmayanların deneyimlerini politikleştirmeye uğraşan ırkçılık karşıtı gayretler, odaklandıkları konuların birbirini dışladığı varsayımıyla hareket etmiştir. İrkçilik, feminist harekette nadiren gündeme alınmış; cinsiyetçilikse ırkçılık karşıtı pratiklerde oldukça seyrek bir düzeyde kendine yer bulmuştur.⁶⁰ Beyaz olmayan erkeklerin ırkla ilgili, beyaz kadınların ise cinsiyetle ilişkili deneyimleri genellikle tüm bir beyaz olmayanlar ve kadınlar grubunun çıkarlarını tanımlamış, aynı ölçüde de sınırlandırmıştır. Crenshaw'a göre beyaz olmayan erkeklerin deneyimlediği hâliyle ırkçılık, genelde ırkçılık karşıtı stratejilerin parametrelerini belirlemiştir. Beyaz kadınların deneyimlediği cinsiyetçilik ise kadın hareketinin temelini oluşturmuştur. Beyaz olmayan kadınların, ırkçılığı her zaman beyaz olmayan erkeklerle aynı şekilde tecrübe etmediği, cinsiyetçiliği de her zaman beyaz kadınlarla aynı biçimlerde deneyimlemediği gerçeği, ırkçılık karşıtı ve feminist hareketler tarafından ihmal edilmiştir. Crenshaw'a göre bu söylemlerin ırk ve cinsiyetin kesişimlerine işaret etmedeki başarısızlığının en ciddi politik sonuçlarından biri, "beyaz olmayan insanların" veya "kadınların" menfaatlerini ileri sürdükleri ölçüde her iki söylemin de zımnen diğerinin geçerliliğini reddetmesidir. Feminizmin ırk etkenini sorgulamada gösterdiği başarısızlık, direniş stratejilerinin genellikle beyaz olmayan insanların ikincilliğini üretme ve güçlendirme riskini barındırmasına neden olmuştur. Aynı şekilde ırkçılık karşıtı hareketin patriarkayı sorgulamaya tabi tutmaması, kadınların ikincilliğini sıklıkla yeniden üretmesi anlamına gelmektedir. Bu karşılıklı ihmal, beyaz olmayan kadınlar için zor bir politik ikilem teşkil etmiştir. Bu iki analizden birini benimsemek beyaz olmayan kadınlar için ast konumlarının temel bir boyutunu inkar anlamına gelmekte olup onları tamamen güçlendirecek politik bir söylemin gelişmesini imkânsız kılmaktadır.⁶¹

Crenshaw, beyaz olmayan kadınları güçlendirecek bir söylemin gelişimini engelleyen politik kesişimselliğin bir dışavurumu olarak, beyaz olmayan topluluklarda ev içi şiddetin politikleştirilmesini önleme çabalarına işaret etmiştir. Bu çabalar genellikle topluluğun bütünlüğünü koruma teşebbüslerine dayanmış, ırkçılık karşıtı söylemdeki bazı kesimler feminizmin beyaz olmayan topluluklar dahilinde yeri olmadığını belirterek

⁵⁹ ibid 1265.

⁶⁰ ibid 1242.

⁶¹ ibid 1252.

ele aldığı meseleleri harekette bölünmeye yol açacak nitelikte görmüştür. En ekstrem formunda bu retorik, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin beyaz olmayan topluluklarda bir sorun olduğunu inkar etmiş ve cinsiyete dayalı tahakkümü politikleştirmeye yönelik her türlü çabayı topluluğun sorunu olarak görmüştür.⁶² Crenshaw, Afro-Amerikan siyasetinde çete şiddeti, cinayet ve siyah failin siyah bir mağdura karşı işlediği diğer suçlar gitgide daha fazla tartışılmakta iken ev içi şiddetin de bu suçlardan biri olarak ele alınmamasını cinsiyete ve iktidara dair ataerkil düşüncelerle ilişkili görür. Ona göre ev içi şiddet sorununun beyaz olmayan topluluklarda örtbas edilme nedenlerinden biri de beyaz olmayan halkların çoğu zaman aleyhlerindeki ırkçı çarpıtmaları pekiştirecek meselelerden kaçınma endişesidir. Bu endişeye karşı topluluk içi sorunların kabulünün de bir gereklilik olduğunu hatırlatan Crenshaw ev içi şiddetin ırkçılık karşıtlığı adı altında örtbas edilmesinin çok ciddi bedelleri beraberinde getirdiğini ifade eder. Azınlık toplumlarında şiddete ilişkin bilgi olmadığında ev içi şiddetin ciddi bir problem olarak ele alınması ve çözülmesi mümkün değildir.⁶³

Beyaz olmayan kadınların yaşadığı ev içi şiddet sorunu, sadece ırkçılık karşıtı hareketin politik gündeminden dışlanmış değildir. Crenshaw, bu kadınların yaşadığı ev içi şiddet sorununu gizlemeye hizmet edenin sadece ırk temelli öncelikler olmadığını belirtir. Feminist hareketteki politik öncelikler de azınlık deneyimlerini çoğunlukla dışlayabilmektedir. Crenshaw örnek olarak beyaz topluluk dahilindeki ev içi şiddet farkındalığını artırma stratejilerine dikkat çeker. Fiziksel şiddetin bir azınlık problemi olduğuna dair yaygın varsayımı eleştiriyle başlayan bu stratejilerde, eş şiddetinin ayrıca beyaz toplulukta da meydana gelebileceği, fiziksel şiddetin ırksal, etnik, dini, ekonomik ve eğitim durumuna ilişkin sınırları aştığı ileri sürülmüştür. Hatta birkaç yorumcu fiziksel şiddetin sadece bir yoksul veya azınlık toplumu sorunu olmadığı mesajını, her ırk ve sınıfı eşit bir şekilde etkilediği mesajına dönüştürmüştür. Crenshaw bu yorumların, ev içi şiddetle özdeşleştirilen topluluklara ilişkin stereotip engelini esasında neden kaldırmaya yöneldiğine açıklık getirir. Ona göre bu stratejiler, azınlık topluluklarındaki ev içi şiddet sorununu ele almaktan ziyade beyaz orta ve üst sınıf topluluklardaki ev içi şiddeti ifşa etmek amacıyla stereotip engelini kaldırmakla ilgilenmiştir. Kadına karşı şiddeti politikleştirme çabaları, daha ziyade şiddetin sadece “ötekilerin” evinde meydana geldiği inancına meydan okumakla ilgilenmiş, bu stratejiyi benimseyenler kasıtlı olarak yoksul ve siyah kadınların

⁶² ibid 1253.

⁶³ ibid 1255-1257.

ihtiyaçlarını dışlama niyetinde olmasa da görünürde evrenselci çağrılarını hâkim toplumsal grupların dikkatini yine hâkim grupların ev içi şiddet deneyimlerine odaklamaya yönelmiştir.⁶⁴

Crenshaw'un, kadına yönelik şiddet konusunda yasal aksiyona yönelen siyasetçilere de sorunu aynı şekilde siyaset alanına taşıdıkları gerekçesiyle eleştiri yönelttiği görülür. Ona göre ABD'de Kadına Karşı Şiddete İlişkin Yasa'nın ardındaki politikacıların sorunu siyaset gündemine alma yöntemleri, yalnızca hâkim gruptan kadınların maruz kaldığı şiddeti politikleştirmekle ilgilenmiştir. Örnek olarak yasayı savunan senatör David Boren'in sözlerine dikkat çeken Crenshaw, kadına yönelik şiddet suçlarının sadece yoksul mahallelerdeki ara sokaklarda değil aynı zamanda ülkedeki tüm şehirlerde ve kırsal alanlarda meydana geldiğine işaret eden senatörün konuşmasını ev içi şiddetin varsayılan mağduru olarak "öteki"yi ortadan kaldıran ve beyaz elitleri harekete geçiren politik bir çağrı olarak değerlendirmiştir. Ona göre söz konusu ifadelerde açığa vurulan strateji, sadece beyazların ev içi şiddet sorununu politikleştirmeye yönelmiş; beyaz kadınların mağdur olarak odak noktası hâline gelmesine imkân verirken sorunun bir azınlık sorunu olarak düşünüldüğü sürece devam etmesine müsaade eden ihmal alışkanlığını bozmakla ilgilenmemiştir. Crenshaw'a göre azınlık kadınların şiddet deneyimi kadına karşı şiddeti politikleştirme çabalarında yok sayılmış, beyaz kadınların deneyimleri esas alınmıştır. Yasanın ardındaki siyasetçiler ev içi şiddet mağduru her kadının sorununa işaret edecek mevzuatı ve kaynağı temin ettiklerine inansalar da aile içi şiddet mağduru kadınlarla empati kurmayı ancak "öteki" kadınların durumlarını görmezden gelerek başarabilmişlerdir. Crenshaw, bir azınlık sorunu olarak anlaşıldığında şiddetin önemsiz görüldüğü gerçeğinin nedenleri politika yapıcılar tarafından sorgulanmadıkça, beyaz olmayan kadınların kaynaklardan ve çözüme yönelik ilginin dağılımından eşit pay almasının olası olmadığına işaret eder.⁶⁵

Crenshaw'un "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine" başlıklı çalışmasında da hem ırkçılık karşıtı siyasetin hem de feminist hareketin ayrımcılık karşıtı gündemlerinin tek boyutluluğunu ve beyaz olmayan kadınları dışlayışını eleştirdiği görülür. Buna göre, ırkçılık karşıtı siyaset siyahların baskılanmasının sadece ırka temellendiğinde önem arz ettiği, feminist hareket ise kadınlara karşı baskının sadece cinsiyete dayandığında ilgiye değer

⁶⁴ ibid 1259-1260.

⁶⁵ ibid 1260.

olduğu yaklaşımından uzaklaşmalıdır. İki hareketin praksi de yaşadığı zorlukların kaynağına bakılmaksızın önemsenmesi gereken insanların yaşam durumlarına ve fırsatlarına odaklanmalıdır. Eğer siyahları ırksal tahakkümden özgürleştirecek hakiki çabalar ortaya konulacaksa siyah topluluğunun ihtiyaçlarını yansıttığını iddia eden teori ve stratejiler cinsiyetçilik ve patriarka analizini içermelidirler.⁶⁶ Benzer şekilde feminist hareket de beyaz olmayan kadınların taleplerini ifade etmeyi umuyorsa ırk analizini barındırmalıdır.

Son olarak Crenshaw kesişimselliği temsil kapsamında ele alır. Temsili kesişimsellik olarak analiz ettiği bu olgu kapsamında Crenshaw, popüler kültürde beyaz olmayan kadın imgelerinin inşasında ırk ve cinsiyetin kesişimine odaklanmıştır. Ona göre temsil tartışmaları, popüler kültürde beyaz olmayan kadın imgelerinin üretiminde söz konusu kesişimin rolünü ihmal etmiştir. Temsili kesişimsellik doğrultusunda hem bu imgelerin yaygın ırk ve toplumsal cinsiyet anlatılarının bir araya gelmesi yoluyla üretilme biçimleri hem de ırkçı ve cinsiyetçi temsillere yönelik çağdaş eleştirilerin beyaz olmayan kadınları marjinalleştirilmesi, bu kadınların kesişimsel menfaatlerini ihmal etme eğilimi ele alınmalıdır.⁶⁷

IV. GÜNCEL GELİŞMELER KARŞISINDA ELEŞTİREL IRK FEMİNİZMİ

Günümüzde de araştırmalarını, analizlerini ve faaliyetlerini sürdürmekte olan eleştirel ırk feministleri; Black Lives Matter hareketi ve COVID-19 pandemisi gibi yakın tarihli gelişmeler karşısında geliştirdikleri perspektifler doğrultusunda hareket etmiş, bu perspektifler temelinde çeşitli değerlendirmelerde ve eylemlerde bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra eleştirel ırk feministlerinin, zamanında eksiklerine işaret etmiş olsalar da kendilerini mirasçısı olarak gördükleri Irkçılık Karşıtı Hareket ve Eleştirel Irk Teorisi gibi oluşumların kazanımlarını hedef alan güncel risklere dikkat çektikleri de görülmektedir. Kendilerini hala parçası olarak gördükleri Eleştirel Irk Teorisine yöneltilen alternatif sağ saldırılarını gündemlerine taşıyan eleştirel ırk feministleri, son olarak ABD Federal Yüksek Mahkemesi'nin üniversiteye girişte pozitif ayrımcılık politikasını iptal eden kararını ele alarak ırkçılık karşıtı mücadelenin mirasını tehlikeye atan güncel gelişmeler üzerinde durmuşlardır.

⁶⁶ Crenshaw (n 9) 30, 31.

⁶⁷ Crenshaw (n 53) 1282-1283.

Eleştirel ırk feministlerinin Black Lives Matter hareketine yaklaşımı, temelde özcülük karşıtı ve kesişimsel bir perspektifin gerekliliği üzerinde durmuştur. Eleştirel ırk feministleri siyah kadınların yaşamının da değerli olduğunu kabul etmeden polis şiddeti ve Black Lives Matter hareketi hakkında toplumsal analizler yapılamayacağına işaret etmiştir. Eleştirel İrk Feminizmi bünyesindeki kimi bilim insanları, Black Lives Matter hareketinde ve polis şiddetine dair toplumsal tartışmalarda siyah kadınların deneyimlerinin görünmezliği sorununu gündeme getirmiştir. Wing ve Pappalardo siyah kadınlara karşı polis şiddetinin ana akım medya tarafından giderek artan bir ihmalle haber konusu yapılmamasına işaret ederek bu ihmalin siyah kadınlar öldürülürken toplumun sessiz kalmasına yol açtığı üzerinde durmuştur.⁶⁸ Crenshaw'un kurucularından olduğu ve yönettiği The African American Policy Forum ise 2015'te #SayHerName kampanyasını başlatarak silahsız siyah erkeklerin polis tarafından öldürülmesine karşı başlatılan kampanyalarda polis şiddetinin görmezden gelinen kadın kurbanlarına dikkat çekmiştir.⁶⁹

COVID-19 pandemisi kesişimsel yaklaşımla ele alınan bir diğer gelişme olmuştur. Wing ve Pappalardo, sistematik ayrımcılığın sonucu olarak ABD'de beyaz olmayan kadınların, pandeminin yol açtığı sosyal ve ekonomik aksamanın zorluklarını en ağır şekilde göğüsleyen kesim olduğuna vurguda bulunmuştur. 2020 yılının mart ayındaki ilk dalgası esnasında yedi binin üzerinde Amerikalının işini kaybetmesine yol açan pandemi, özellikle beyaz olmayan kadınların yoğun olarak istihdam edildiği sektörleri etkilemiştir. Pandemi sırasında işini kaybedenlerin yüzde altmışı kadinken, durgunluktan en fazla zarar gören iş kolları beyaz olmayan kadınların yüksek oranda çalıştığı konaklama, çocuk bakımı, eğlence ve perakende sektörleri olmuş; restoranlar, barlar, oteller ve dükkanlar sosyal izolasyon ve mesafeden oldukça etkilenmiştir. Pandeminin yarattığı ekonomik durgunluktan finansal açıdan en yüksek düzeyde etkilenen beyaz olmayan kadınlar, tüketiciyle yüz yüze gelinen işlerdeki yoğun istihdamlarından ötürü tıbbi riske de yüksek oranda maruz kalmıştır. Yüz yüze mesai yapması beklenen bu kadınlar, çoğu zaman sağlık sigortası veya ücretli hastalık izni sağlanmadığı için geçimleri ve sağlıkları arasında seçim yapmak durumunda bırakılmıştır. Wing ve Pappalardo'nun dikkat çektiği bir başka nokta, pandeminin, yapısal kesişimselliğin yol açtığı ekonomik kırılganlıkları sebebiyle beyaz olmayan kadınlara getirdiği ekstra ekonomik külfetler olmuştur. Genellikle erkeklerin

⁶⁸ Wing and Pappalardo (n 6) 60.

⁶⁹ Roberts (n 5) 115.

kadınlardan daha fazla servete sahip olduğunu belirten yazarlar, ırkın bu eşitsizliği artırdığını belirterek yapısal kesişimsellik kaynaklı ekonomik etkilere işaret etmişlerdir. 2015 tarihli bir çalışmanın verilerinden yararlanan yazarlar, bekar beyaz erkeklerin ortalama 28.000 dolar, bekar beyaz kadınların ise 15.000 dolar servete sahip oluşuna değinerek bekar siyah kadınlara gelindiğinde bu ortalamanın 200 dolara, bekar Latin kadınlar içinse 100 dolara kadar düştüğünün altını çizmişlerdir. Yazarlara göre pek çok beyaz olmayan kadın tek bir finansal krize dahi dayanabilecek maddi duruma sahip değilken COVID-19 pandemisi onlar için yıkıcı sonuçları olan sayısız sosyal ve ekonomik krize sebep olmuştur. Bu kadınlar, marketlerin ve aşevlerinin gitgide daha fazla kaynak yetersizliği çektiği bir dönemde artan bir gıda güvencesizliği sorunuyla karşılaşmışlardır. Göçmen kadınlar ise kaynaklara sınırlı erişimleri ve finansal, sosyal veya tıbbi destek talep etmelerini engelleyen dil bariyerleri sebebiyle ek zorluklar yaşamıştır. Koronavirüs pandemisinin fiziksel ve sosyal izolasyon sebebiyle artırdığı ev içi şiddet tehlikesi ise bu şiddete pandemi öncesinde de daha yüksek oranlarda maruz kalan beyaz olmayan kadınların durumunu iyiden iyiye güçleştirmiştir. COVID-19 pandemisinin özellikle istihdam, ekonomik kırılganlık ve ev içi şiddet gibi alanlarda beyaz olmayan kadınlar açısından özgül etkilerine dikkat çeken Wing ve Pappalardo, iyileştirici önlemlerin beyaz olmayan kadınların kesişimselliğini dikkate almasını önermiş; genel nitelikteki çözüm politikalarının bu kadınları dışlama tehlikesine işaret etmişlerdir.⁷⁰

Eleştirel ırk feministlerinin son zamanlarda gündemini meşgul eden diğer meseleler mirasçısı oldukları hareketleri, bu hareketlerin kazanımlarını ve dolaylı olarak kendilerini hedef alan eylemler olmuştur. Bunlardan biri, Eleştirel Irk Teorisine yönelen alternatif sağ hareketin saldırıları olmuştur. Özellikle Donald Trump'ın 2016'daki başkanlık kampanyasında normalden fazla görünürlük kazanan ve görüşlerini daha büyük bir kitleye yayma fırsatı edinen alternatif sağ hareket (alt-right),⁷¹ Trump iktidarının zayıfladığı dönemde muhafazakar medyada görüşlerine başvurulmuş uzmanlar, cumhuriyetçi kongre üyeleri ve daha sonra bizzat Trump aracılığıyla Eleştirel Irk Teorisine karşı hızla yayılan saldırılara ön ayak olmuştur. Wing ve Pappalardo söz konusu saldırıyı, Black Lives Matter hareketinin ivme kazanmasına ve George Floyd'un öldürülmesinden sonra gelen ulusal muhasebeye verilen bir karşılık olarak değerlendirmiştir. Yazarlara göre

⁷⁰ Wing and Pappalardo (n 6) 62-64.

⁷¹ Blair Taylor, 'Chapter 3: Alt-Right' *Encyclopedia of Critical Whiteness Studies in Education* (Brill, 28 Nov 2020) 20.

YÜHFD Cilt: XXI Sayı:1 (2024)

ABD’de ırksal adaletsizlik ve eşitsizliğe ilişkin tartışma ve farkındalık süreci, bu değişim isteklerini bastırmaya ve statükoyu korumaya yönelik “beyaz” bir geri tepmeyle karşılaşmıştır. Söz konusu geri tepmenin Trump’ın 2020 seçimlerini kaybetmesi sonrasında da devam ettiğine dikkat çeken yazarlar, Eleştirel Irk Teorisinin ve dolayısıyla Eleştirel Irk Feminizminin ırka odaklanmaları sebebiyle karşıtları tarafından ulusu bölmekle suçlandığına işaret etmiştir. Bu saldırıların özellikle eğitim alanındaki olumsuz etkilerine odaklanan Wing ve Pappalardo, bazı ABD eyaletlerinde Eleştirel Irk Teorisinin okul müfredatlarında yasaklanmasını beraberinde getiren yasal düzenlemelerin çıkarılışını örnek göstermişlerdir. Eleştirel Irk Feminizmi de dahil olmak üzere Eleştirel Irk Teorisinin diğer dalları bünyesinde üretilen fikirleri de baskılayacak nitelikte olan bu düzenlemeler, yazarlara göre okulların sadece “beyaz” tarihini öğretmesine yönelik isteği yansıtmaktadır. Wing ve Pappalardo, üniversite kampüslerine sirayet ederek gergin bir hava yaratan bu saldırıları Eleştirel Irk Feminizminin geleceği açısından tehlikeli görmekle birlikte kamuoyunda Eleştirel Irk Teorisi ve Eleştirel Irk Feminizmi lehine büyük bir ilgi ve merak uyandırmasına olumlu yaklaşmışlardır. Eleştirel ırk teorisyenlerinin, teoriye ve güncel ırkçılığı anlamak için teorinin nasıl faydalı olabileceğine dair bilgi vermeleri yönünde büyük bir taleple karşılaşması,⁷² sonuç olarak saldırıların kamuoyunda beklenmedik bir ilgi de yaratarak teorinin görünürlüğünü artırması pozitif bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

Son zamanlarda eleştirel ırk feministlerinin endişeyle karşıladıkları bir başka gelişme ırkçılık karşıtı mücadelenin kazanımlarında yaşanan çarpıcı bir gerileme olmuştur. ABD Federal Yüksek Mahkemesi’nin 29 Haziran 2023’te üniversiteye kabullerde pozitif ayrımcılık politikasını geçersiz kılan kararı, pozitif ayrımcılık sayesinde beyaz olmayan kadınların deneyimlerini araştırma ve gündeme getirme imkanına erişebilmiş eleştirel ırk feministlerini yakından ilgilendirmiştir. Kararı ele alanlardan biri Crenshaw olmuştur. Crenshaw, renk körlüğüne dönüş olarak gördüğü bu gerilemenin ileride doğuracağı olumsuz ve adil olmayan sonuçlara işaret etmiştir. Ona göre işleyen çok ırklı bir demokrasinin ayırt edici özelliklerinden olan pozitif ayrımcılığın üniversitelere kabulde etkisiz kılınması oldukça zararlı sonuçlar doğuracak; siyah Amerikalıların kendilerini işsiz, hapiste ya da ölü bulma ihtimalini artıracaktır. Crenshaw kararın sadece servet ve statüye erişimde ırksal adaletsizliği pekiştirici etkisiyle ilgilenmez. Ona göre yüksek öğrenim kurumlarına daha az azınlık adayın kabul edilmesi daha az sayıda beyaz

⁷² Wing and Pappalardo (n 6) 67-68.

olmayan doktor, avukat, eğitimci ve yasa koyucu anlamına gelecek; bu durum siyah Amerikalıların yaşam kalitesini önemli ölçüde etkileyecektir. Siyah müvekkileri kendileri için daha adil sonuçlar yaratabilecek siyah avukatlardan, siyah öğrencileri üniversiteye girme olasılıklarını artıran siyah öğretmenlerden yoksun bırakacaktır. Crenshaw bunun yanı sıra pozitif ayrımcılık gibi ötekileştirilenlerin maruz kaldığı tarihsel yanlışları düzeltmeye yönelik politikaları beyazlar aleyhine aksiyonlar olarak lanse eden geleneksel muhafazakar siyasete eleştiri getirir. Pozitif ayrımcılık karşılığında da kendini gösteren, demokratik ilerlemenin beyaz Amerikalılar için bir darbe olduğu fikri, Crenshaw'a göre 2021'de Kongre Binası'na yapılan saldırıda da başkanlık seçimleri sürecinde de aşındırıcı bir yalan olarak rol oynamaya devam etmiştir. Çok ırklı bir demokrasiye zarar veren tüm bu gelişmelere karşı Crenshaw renk körü söylemlerin renklere bağlı sorunları çözmede hiçbir işe yaramadığını hatırlatarak, muhafazakar siyasetin konuşulmamasını tercih ettiği meseleleri konuşmaya devam etmenin gereğine vurguda bulunur.⁷³

SONUÇ

Bu çalışma dahilinde soy ağacı, temel tezleri ve günümüze yakın bazı ilgili gelişmeler karşısındaki duruşu ışığında ele alınan Eleştirel Irk Feminizminin, 1970'li yıllarda hukuk akademisinde gelişmeye başlayan eleştirel geleneğin mirasçılarından olduğunu, kesişimsellik ve anti özcülük gibi temel analitik kavramlarla eleştirel hukuk düşüncesine katkı sunduğunu ve bu araçlara başvurarak analiz ettiği güncel gelişmelerle günümüzde eleştirel hukuk geleneğini yaşatan oluşumlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Eleştirel Irk Teorisi ve Feminist Hukuk Teorisi gibi öncülerinin sırasıyla ihmal ettiği cinsiyet ve ırk kategorilerine işaret eden ve bu kategorileri kimliklerinde birleştiren beyaz olmayan kadınların ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi tahakküm yapılarının kesiştiği deneyimlerine dikkat çeken eleştirel ırk feministleri, bu kadınların özellikle şiddet ve ayrımcılık deneyimlerinin karmaşıklığı üzerinde durarak tek boyutlu çözüm politikalarının kapsayıcılık ihtiyacını vurgulamışlardır.

Temel kavramsal araçlarıyla COVID-19 pandemisi ve Black Lives Matter Hareketi gibi yakın tarihli gelişmeleri de analiz eden eleştirel ırk feministleri, beyaz olmayan kadınların kesişimsel kimlikleri sebebiyle pandemi

⁷³ Bkz. Kimberlé Crenshaw, "I Worked With Anita Hill to Fight Clarence Thomas' Confirmation. Our Worst Fears Came True." (Politico, June 30 2023) Date Accessed 16 September 2023 <<https://www.politico.com/news/magazine/2023/06/30/anita-hill-clarence-thomas-supreme-court-affirmative-action-00104387>>

döneminde yaşadığı zorluklara ışık tutmuş, özellikle istihdam ve ev içi şiddet söz konusu olduğunda karşılaştıkları karmaşık güçlüklerin çözüm aşamasında dikkate alınmasını önermişlerdir. Black Lives Matter Hareketi ise polis şiddetinin görmezden gelinen siyah kadın mağdurları bağlamında incelenmiş, harekette özcü eğilimlerle geri plana atılan kadın mağdurlar için kampanyalar başlatılmıştır. Son olarak öncü hareketlerinden olan Eleştirel Irk Teorisine yönelik alternatif sağın saldırılarını ele alan eleştirel ırk feministleri, muhafazakar siyasetin hedef aldığı ırkçılık karşıtı mücadelenin pozitif ayrımcılık gibi kazanımlarının kaybıyla derinleşecek olan ırksal adaletsizlik sorununa dikkat çekmişlerdir. Öncellerinden ayrılarak kendisine çizmiş olduğu yolda varlık gösterse de ortak sorunlar karşısında kimi zaman onlarla aynı yörüngede birleşen Eleştirel Irk Feminizmi, toplumsal adaleti tehlikeye atan çeşitli gelişmelere karşı eleştirel hukuk geleneğini canlı tutan güncel hareketlerden biri olarak önemini korumaktadır.

Bibliyografya

Binder G, 'Critical Legal Studies' in Dennis Patterson (ed), *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory* (2nd edn, Wiley-Blackwell 2010).

Crenshaw K, 'Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color' (Jul., 1991) Vol 43 No. 6 Stanford Law Review, 1241-1299.

Crenshaw K 'Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics' in Adrien Katherine Wing (ed), *Critical Race Feminism: A Reader* (2nd edn, New York University Press 2003).

Crenshaw K, "I Worked With Anita Hill to Fight Clarence Thomas' Confirmation. Our Worst Fears Came True." (Politico, June 30 2023) Date Accessed 16 September 2023 <<https://www.politico.com/news/magazine/2023/06/30/anita-hill-clarence-thomas-supreme-court-affirmative-action-00104387>>

Delgado R and Stefancic J, *Critical Race Theory: An Introduction* (New York University Press 2001).

Duran A and Jones SB, 'Chapter 41: Intersectionality', *Encyclopedia of Critical Whiteness Studies in Education* (Brill 28 Nov 2020).

Edmundson WA, 'Introduction' in Martin P Golding and William A Edmundson (eds), *The Blackwell Guide to Philosophy of Law and Legal Theory* (Blackwell Publishing 2005).

Harris AP, 'Race and Essentialism in Feminist Legal Theory' in Adrien Katherine Wing (ed), *Critical Race Feminism: A Reader* (2nd edn, New York University Press 2003).

Harris AP, 'Critical Race Theory' in Reza Banakar and Max Travers (eds), *Law and Social Theory* (2nd edn, Hart Publishing 2013).

Roberts DE, 'Critical race feminism' in Robin West and Cynthia Grant Bowman (eds), *Research Handbook on Feminist Jurisprudence* (Edward Elgar Publishing 2019).

Taylor B, 'Chapter 3: Alt-Right' *Encyclopedia of Critical Whiteness Studies in Education* (Brill, 28 Nov 2020).

Wing AK, 'Global Critical Race Feminism: Post 9-11 Afghanistan' (2002) 10 WASH. U. J. L. & POL'Y, 19-39.

Wing AK, 'Introduction' in Adrien Katherine Wing (ed), *Critical Race Feminism: A Reader* (2nd edn, New York University Press 2003).

Wing AK, 'Critical race feminism (Chapter 9)' in Karim Murji and John Solomos (eds), *Theories of Race and Ethnicity: Contemporary Debates and Perspectives* (Cambridge University Press 2014).

Wing AK, 'Critical Race Feminism' in Miriam E David and Marilyn J Amey (eds), *The SAGE Encyclopedia of Higher Education* (SAGE Publications 2020).

Wing AK, and Pappalardo C, 'Critical Race Feminism: A Different Approach to Feminist Theory' in Dragica Vujadinović, Antonio Álvarez del Cuvillo and Susanne Strand (eds), *Feminist Approaches to Law: Theoretical and Historical Insights* (Springer 2023).